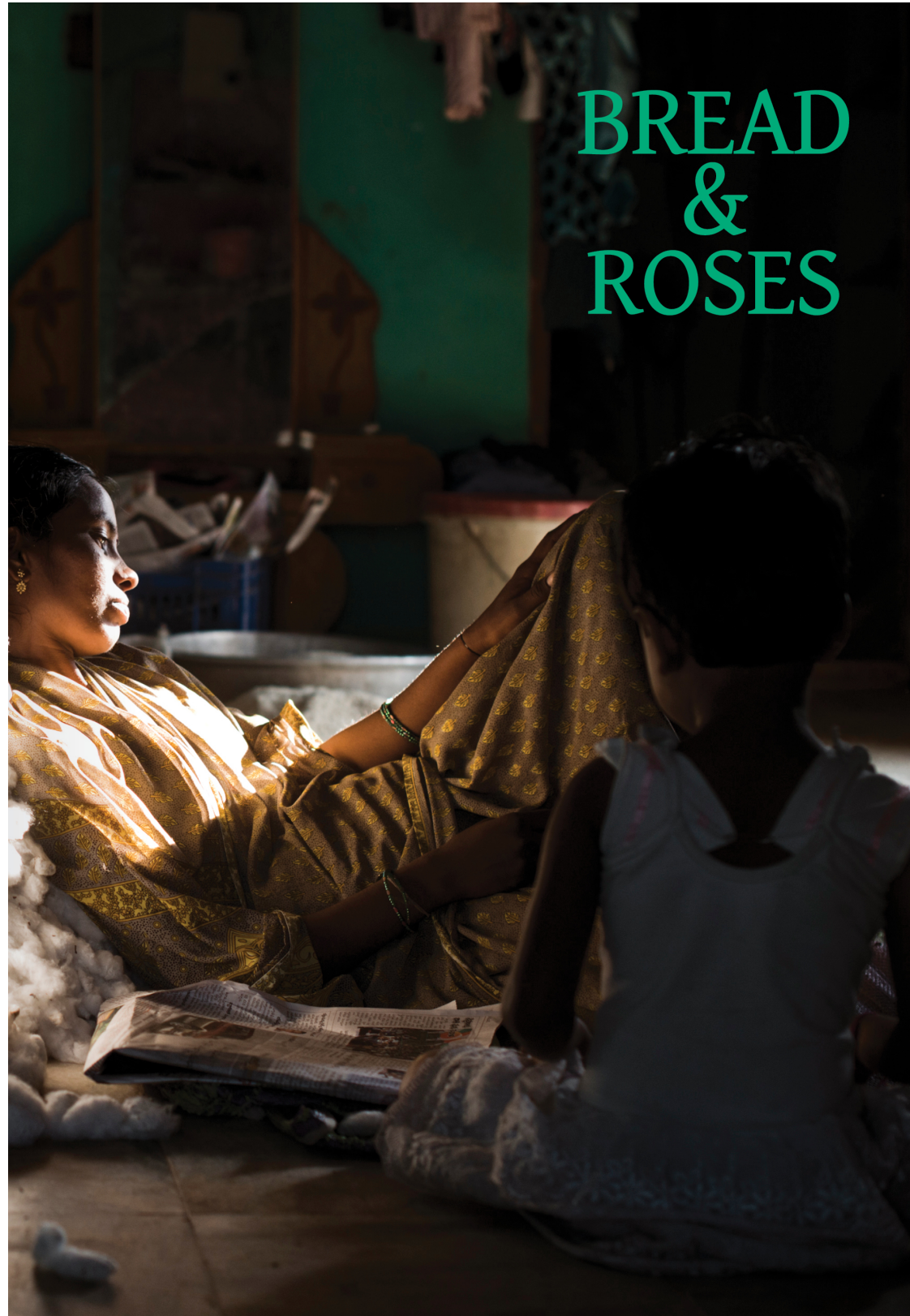

BREAD & ROSES

© 2017 ROSE stories

In samenwerking met Oxfam Novib

Tekst

Sacha de Boer

Nadia Bouras

Irene Dankelman

Naila Kabeer

Mounir Samuel

Jannet Vaessen

Redactie

Sarra Hassouni

Persklaarmaken

Irwan Droog

Correctie

Martine van der Deijl

Vormgeving

-SYB-

Omslagfoto

Cotton Widows / Andrea Bruce

Fotografie

Sacha de Boer

Pep Bonet

Andrea Bruce

Marie Dorigny

Kadir van Lohuizen

ISBN

978-90-824701-9-2

NUR

653

Eerste druk

2017

Uitgever

ROSE stories

Hoogte Kadijk 143-F19

1018 BH Amsterdam

info@rosestories.nl

www.rosestories.nl

ROSE STORIES | OXFAM Novib

Met dank aan

NOOR

Julia Wolff Management

MYOP

Niets uit deze uitgave mag worden veele-
voudigd en/of openbaar gemaakt, in enige
vorm of op welke wijze ook, zonder vooraf-
gaande toestemming van de uitgever.

BREAD & ROSES

ROSE STORIES | OXFAM Novib

BREAD AND ROSES

JAMES OPPENHEIM / 1911

As we come marching, marching, in the beauty of the day,
A million darkened kitchens, a thousand mill-lofts gray
Are touched with all the radiance that a sudden sun discloses,
For the people hear us singing, 'Bread and Roses, Bread and Roses.'

As we come marching, marching, we battle, too, for men -
For they are women's children and we mother them again.
Our lives shall not be sweated from birth until life closes -
Hearts starve as well as bodies: Give us Bread, but give us Roses!

As we come marching, marching, unnumbered women dead
Go crying through our singing their ancient song of Bread;
Small art and love and beauty their drudging spirits knew -
Yes, bread we fight for - but we fight for Roses, too.

As we come marching, marching, we bring the Greater Days -
The rising of the women means the rising of the race -
No more the drudge and idler - ten that toil where one reposes -
But sharing of life's glories: Bread and Roses, Bread and Roses!

INHOUD

- 8 VOORWOORD
NAILA KABEER
- 14 SEEDS
SACHA DE BOER
Seeds | Sacha de Boer
- 42 RISING SEA LEVELS
KADIR VAN LOHUIZEN
Klimaatverandering is niet genderneutraal | Irene Dankelman
- 70 DISPLACED
MARIE DORIGNY
Grenzen verleggen in hoop op een beter leven | Nadia Bouras
- 98 FACTORY GIRLS /
FIGHTING TO WORK
ANDREA BRUCE
Hoor de dreunende mars van duizenden gehaaste passen | Mounir Samuel
- 126 MICROCREDIT
PEP BONET
Op naar 'brood en rozen' voor iedereen | Jannet Vaessen

VOORWOORD

NAILA KABEER

Bread & Roses bevat een prachtige verzameling woorden en beelden die de wereld laat zien van werkende vrouwen in een tijd van grote verandering. We zien de globalisering van de wereldeconomie, die voortgestuwd wordt door een neoliberal geloof in vrije marktwerking. We zien hoe het milieu wordt aangetast door het onbezonnen en ongereguleerde streven naar economische groei. We zien hoe boeren gevangenen worden van technologieën die ze waarschijnlijk zelf nooit zullen beheersen. We zien de gevolgen van microfinanciering, die de allerarmsten enerzijds toegang verschaft tot krediet, en hen anderzijds opzadelt met schulden. En we zien de enorme, vaak niet-gedocumenteerde verplaatsing van mensen. Mensen die op zoek zijn naar een beter bestaan of uit hun huizen zijn verjaagd door oorlog, conflicten, klimaatverandering en dictators.

Elk foto-essay in dit boek richt zich op een ander aspect of een andere context van de werkende vrouw. Daarnaast is er nog een thema dat veel van deze foto's verbindt: de aanwezigheid van baby's en kinderen. Dit beeld komt overal ter wereld terug. Het toont de dagelijkse werkelijkheid van werkende vrouwen, arme werkende vrouwen in het bijzonder, die zowel de kost moeten verdienen als voor hun gezinnen moeten zorgen.

Dit beeld duikt overal ter wereld op en toch houdt geen beleidsmaker rekening met dit vrouwenwerk bij zijn economische toekomstvisie; laat staan dat het grote publiek erbij stilstaat. Veel van dit werk speelt zich onder de radar af: er wordt aangenomen dat vrouwen nu eenmaal biologisch voor geprogrammeerd zijn voor deze rol; de maatschappij dicteert deze aan de vrouw. Hierdoor wordt over het hoofd gezien hoeveel werk en liefde er nodig is om menselijk leven en welzijn voort te brengen – elke dag weer, door elke generatie. Deze miskennis van dit 'reproductieve' werk van vrouwen heeft grote gevolgen voor de voorwaarden waaronder ze aan productief werk kunnen deelnemen, bijvoorbeeld voor het soort

werk dat op de foto's te zien is: in fabrieken en op boerderijen, op rivieren en zeeën, in werkplaatsen, langs de weg en op het marktplein.

Het heeft ertoe geleid dat beleidsmakers de economie als een ijsberg zijn gaan zien. Het zichtbare topje van de ijsberg bestaat uit officieel, betaald werk in grote openbare of particuliere organisaties, waar het loon goed en het werk regelmatig is en waar sprake is van een vorm van pensioen aan het eind van het werkzame leven. Deze activiteiten zijn goed meetbaar, worden beschouwd als een bijdrage aan het bbp (bruto binnenlands product) van een land en zijn om die reden waardevol voor beleidsmakers. Het topje van de ijsberg wordt gedomineerd door mannen.

Net onder het oppervlak – misschien nog net zichtbaar – bevinden zich uiteenlopende informele activiteiten die lonend en op vaste basis kunnen zijn, maar die steeds slechter worden betaald, steeds minder zekerheid bieden en, naarmate je de ijsberg verder afdaalt, steeds moeilijker meetbaar zijn. Hoe lager je komt in dit segment van de ijsberg, des te meer vrouwen je tegenkomt.

Een niveau onder dit segment bevinden zich 'bestaansactiviteiten', zoals de productie van verschillende consumptie- en gebruiksgoederen voor het gezin – in de foto-essays zien we hier talloze voorbeelden van. Het gaat om bijvoorbeeld het verzamelen van brandstof en water voor koken, drinken en wassen, het kweken van fruit en groenten in en rond het huis, en het houden van vee en kippen. Dit segment van de ijsberg is groter in armere landen. Dit werk is voor het grootste deel onbetaald. En hoewel het geen inkomen genereert, bespaart het wel op uitgaven; het kopen van brandstof, water, groenten, melk en dergelijken hoeft immers niet meer. Dit werk wordt voornamelijk verricht door vrouwen. Officieel moet het tot het bbp van een land worden gerekend, maar dat is zelden het geval.

Helemaal aan de onderkant van de ijsberg vinden we tot slot de 'diensten' die nodig zijn voor de dagelijkse zorg en het voortbestaan van het gezin. Denk hierbij aan de verzorging van kinderen, ouderen en zieken, koken en schoonmaken, kinderen naar school brengen, en ervoor zorgen dat de productieve gezinsleden, die waarschijnlijk wel in het bbp worden meegerekend, elke dag in goede gezondheid naar hun werk kunnen. Welvarende huishoudens, vooral in rijke landen, huren doorgaans (hoofdzakelijk vrouwelijke) arbeid in om veel van dit werk te doen. Maar voor armere huishoudens in de rest van de wereld, is dit werk praktisch altijd de onbetaalde arbeid van een vrouwelijk gezinslid.

Het is de reproductieve arbeid die voor alle andere niveaus van de ijsberg de productieve arbeid levert. Je kunt zeggen dat het de arbeid is waardoor de ijsberg kan drijven. Toch wordt het niet meegerekend in het bbp, omdat het wordt beschouwd als liefdeswerk, zonder economische waarde; als een doel op zich, in plaats van een middel om een doel te bereiken. Maar door deze arbeid als vanzelfsprekend te beschouwen, maken beleidsmakers zich schuldig aan wat door Nancy Fraser 'het onrecht van miskennis' wordt genoemd: in dit geval het negeren of onderwaarderen van bepaalde activiteiten en, daaraan verbonden, de arbeid van de mensen die deze activiteiten verrichten.

Het is bovendien een onrecht van ongelijke verdeling. Vrouwen die betaald werk willen of moeten doen, kunnen in activiteiten terechtkomen die deze onbetaalde verantwoordelijkheden met zich meebrengen. Indirect wordt het toeschrijven van deze onbetaalde verantwoordelijkheden aan vrouwen gebruikt als rechtvaardiging om middelen, talenten, vaardigheden en voorkeuren ongelijk onder mannen en vrouwen te verdelen. Dit draagt verder bij aan de segregatie van mannen en vrouwen die we in de ijsbergeconomie zien, en vergroot het aantal vrouwen in lager geschoolde en lager betaalde activiteiten in de lagere segmenten.

Zoals in de foto-essays te zien is, betekent dit dat wanneer er zich belangrijke kansen voordoen door globalisatie en migratie, vrouwen minder snel van die mogelijkheden kunnen profiteren dan mannen. En als er door globalisering, economische neergang, oorlog, conflicten en klimaatverandering mensen op drift raken, zijn het vrouwen die het leeuwendeel van de noodzakelijke aanpassingen voor hun rekening moeten nemen.

Voor een eerlijkere economie is een politieke erkenning van in ieder geval een aantal van deze onrechtvaardigheden nodig. De economie is uiteindelijk een middel om het welzijn van de mens te bevorderen. Vanuit die gedachte moeten we beseffen dat wat er in de top van de ijsberg gebeurt, steunt op alle (minder zichtbare) niveaus eronder. In een eerlijkere economie zouden we mensen centraal moeten stellen, met name de mensen die elke dag weer zorg dragen voor het welzijn van de mensen in hun omgeving – vaak ten koste van hun eigen welzijn.

Erkenning is maar een deel van het verhaal. Er is ook een politiek van herverdeling en vertegenwoordiging nodig, een combinatie van praktisch en politiek handelen. De herverdeling van onbetaald werk, inclusief onbetaald zorgwerk, binnen het gezin, draagt bij aan het bevragen van sociale stereotypen over mannelijkheid en vrouwelijkheid. Stereotypen die zowel mannen als vrouwen belemmeren, los gezien van het feit dat er veel mannen zijn die van het patriarchale privilege profiteren. Deze herverdeling zou de huidige tweespalt tussen mannen en vrouwen kunnen verkleinen, en kan helpen de angel te halen uit het giftige mannelijke gedrag dat zich op dit moment in het publieke debat nestelt. Daarnaast is een grote herverdeling van onbetaald werk tussen gezinnen en de staat, een erkenning van het feit dat het zorgen voor menselijk leven het algemeen belang dient. De hele samenleving profiteert ervan als de verantwoordelijkheid gedeeld wordt. Daartegenover staat dat de samenleving eronder lijdt als die verantwoordelijkheid als een individuele last wordt ervaren.

De politiek van erkenning en herverdeling zal niet tot stand komen als de mensen die het meest belang hebben bij deze verandering geen stem hebben in het vormen van die politiek. Het is echter duidelijk dat de ongelijkheden binnen het gezin, de economie en de samenleving het voor de individuele vrouw moeilijk maken deze verandering op eigen houtje te bewerkstelligen. Wat we dus nodig hebben, is een representatieve politiek die de stem en invloed van vrouwen, én de mannen die ze daarbij steunen, krachtiger maakt. Samen kunnen zij hun behoeften, belangen en prioriteiten vertegenwoordigen in het domein van beleid en politiek; daar moet de verandering plaatsvinden, als deze wortel wil schieten in de rest van de samenleving.

Naila Kabeer is hoogleraar Gender and Development aan de London School of Economics. Ze is ervaren onderzoeker, onderwijzer en adviseur op het gebied van gender, armoede, levensonderhoud en burgerschap. Tot haar publicaties behoren *Reversed Realities: Gender Hierarchies in Development Thought*, *The Power to Choose: Bangladeshi Women and Labour Market Decisions in London and Dhaka* en het onlangs verschenen *Organizing Women in the Informal Economy: Beyond the Weapons of the Weak*. Ze is lid van de Feminist Economics Board, het vrouwenrechtenprogramma van de Open Society Foundation en het International Centre for Research on Women.

SEEDS

SACHA DE BOER

Zaden van de pindaplant.
Zimbabwe.

SEEDS

Sacha de Boer

Vorige zomer kocht ik via internet een pakje zaden van hipster Jelle, de drijvende kracht achter 'de makkelijke moestuin'. Moestuiniëren, iedereen kan het! Bij het pakketje zat – heel ludiek – een kerstomaatje, met de tip: eet het tomaatje en plant de zaadjes. En geniet in no-time van je eigen tomatenplant. Ik deed als gezegd, en het werkte! Voor mij als beginnend moestuinierster een openbaring. Want als ik het kan, kan het toch overal ter wereld? Met één tomaat heb je dan al snel een tiental tomatenplanten. Help zo honger de wereld uit!

Maar zo simpel is het dus niet. Zo heeft een grote zaadproducent als Monsanto patent op zijn zaden. Zij zijn en blijven de eigenaar, ook als jij het zaad hebt gekocht en gekweekt. Je mag ervan oogsten, maar deze zogeheten hybride zaden zijn zo bewerkt dat ze slechts enkele vruchtbare jaren hebben. Daarna moet je weer aankloppen bij Monsanto. En dus de portemonnee trekken.

Niemand mag deze zaden kweken als ze er niet voor hebben betaald. Maar de zaden zelf weten van geen patent en vervliegen met de wind, of reizen mee in de maag van een vogel. Waar ze terechtkomen, ontkiemen ze. De gekke situatie ontstaat dus dat de zaadmultinational bij de buurvrouw van een Monsanto-klant kan aankomen met een claim. Simpelweg omdat hun zaad daar is ontkiemd. Voor grote agrarische bedrijven is dat vast geen probleem, die werken zelf ook volgens het commerciële principe dat er voor handel nu eenmaal moet worden betaald.

Maar die kleine boerin dan met haar akkertje, die slechts in haar eigen levensonderhoud en dat van haar gezin wil voorzien? Die wordt over dezelfde kam geschoren, en daar zit het venijn. Als ze hybride zaden heeft gekocht – lekker gemaakt met een eerste oogst die zeer rijk was – dan zit ze er vervolgens aan vast. Tegen de tijd dat ze doorheeft dat er maar enkele goede oogsten uit deze zaden komen, is het te laat en moet ze weer bij de zaadproducent of de overheid aankloppen om nieuw zaaigoed aan te schaffen. Waar ze vaak geen geld voor heeft, want geld verdient je alleen als je genoeg oogst overhoudt nadat je je gezin hebt gevoed.

Ook een nadeel van dit hybridezaad is dat je als boer niet kunt testen welk zaad en welk gewas het het beste doet op je grond. En dat is belangrijker dan ooit tevoren, nu de gevolgen van de klimaatverandering duidelijk merkbaar zijn in kwetsbare gebieden in Afrika en Azië. Langere periodes van droogte en flinke stortbuien wisselen elkaar af: bij droogte ontkiemt het zaad niet, bij hevige regen spoelt het weg. In beide gevallen is er geen oogst. En dus geen eten.

De handelswijze van Monsanto doet denken aan die van een drugsdealer: mensen lokken met goed spul, en als ze er tot aan hun ellebogen in zitten, kunnen ze niet meer terug. En zo is het bij veel boerinnen gegaan. Ze hebben hun eigen zaden ingeruild voor gepatenteerd zaad. Gelovend dat ze hiermee hun kinderen konden voeden, omdat dit zaad meer opbrengst zou geven. Vervolgens is dat niet meer terug te draaien – niemand heeft zijn oorspronkelijke zaden bewaard.

En dat is precies wat steeds meer boerinnen leren, uit eigen ervaring en van elkaar; iedereen profiteert van het delen van kennis. Dat gebeurt in Farmer Field Schools. Daar praten boerinnen over de beste zaden, de beste tijd om die te zaaien en de hoeveelheid water die ze nodig hebben om te ontkiemen. Welke insecten schadelijk zijn voor je gewassen, of juist van essentieel belang. Hoe je de aarde uitput door telkens hetzelfde

RISING SEA LEVELS

KADIR VAN LOHUIZEN

Een mislukte poging om land te heroveren in de lagune van Tarawa, Kiribati.

De kustlijn van Vunidoloa is zwaar aangetast door het stijgende water, Fiji.

Vrouwen halen flessen gas bij Carti Sugdup om te kunnen koken, Guna Yala, Panama.

Jonge ongehuwde vrouwen afkomstig uit kleine dorpen komen aan in Bangalore, India, waar ze zullen werken in de K. Mohan-kledingfabriek.

FACTORY GIRLS / ANDREA BRUCE FIGHTING TO WORK

De jonge fabrieksarbeiders betreden hun nieuwe woonwijk en residentie in Bangalore, India.

Sharda behoort ook tot de vrouwen die verstoten zijn door het doorgaan met het verrichten van betaald werk. Peepli Khera, India.

OVER DE FOTOGRAFEN

SACHA DE BOER / JULIA WOLFF MANAGEMENT

Sacha de Boer (1967) besloot zich na een carrière als nieuwslezer volledig toe te leggen op haar oorspronkelijke beroep, fotografie. Met haar uiteenlopende werk zet ze zich onder andere in voor persbureau ANP, National Geographic en verschillende kookboeken. In opdracht van Oxfam Novib maakte ze de foto-reportage *Seeds*, waarvoor ze Farmer Field Schools in Zimbabwe en Laos bezocht.

KADIR VAN LOHUIZEN / NOOR

Als fotojournalist heeft Kadir van Lohuizen (1963) hoofdzakelijk conflicten in Afrika en elders in beeld gebracht. Voor zijn werk ontving hij vele prijzen. Daarnaast nam hij zelf twee keer plaats in de jury van de World Press Photo en is hij verbonden aan de World Press Photo Foundation. Zijn langlopende fotoprojecten richten zich onder andere op het thema water. Zo brengt hij met zijn fotoserie *Rising Sea Levels* de sociale gevolgen van de stijgende zeespiegel op verschillende plekken in de wereld in beeld.

MARIE DORIGNY / MYOP

Marie Dorigny (1959) begon haar carrière ooit als redacteur en schrijver, maar richtte zich daarna volledig op reportages in beeld. Haar fotografie richt zich vooral op kwetsbare groepen wereldwijd en de sociale misstanden die zij ondervinden. Dorigny's werk is vele malen bekroond, gepubliceerd en geëxposeerd. Zo was haar fotoserie *Displaced: Women in Exile* over vrouwelijke vluchtelingen en asielzoekers onder andere te zien in het Europees Parlement in Brussel.

ANDREA BRUCE / NOOR

Documentair fotograaf Andrea Bruce (1973) heeft veel toonaangevende prijzen voor haar werk in ontvangst mogen nemen, waaronder meerdere malen van de White House News Photographers Association. Waar de fotografie van Bruce zich veelal richt op maatschappelijke kwesties in de nasleep van oorlogen, brengt ze met haar fotoseries *Fighting to Work: Gender Discrimination in India* en *Factory Girls* de opkomst van vrouwelijke arbeiders in India in beeld.

PEP BONET / NOOR

Pep Bonet (1974) is een prijswinnende fotograaf en filmmaker, wiens werk zich vooral richt op het in beeld brengen van de onevenwichtige wereld waarin we leven. In zijn fotoserie *Microcredit* laat Bonet zien hoe microkrediet als hoopvol instrument kan dienen om de financiële onbalans voor vrouwen te herstellen in landen als Bangladesh, de Filipijnen, Burkina Faso, Marokko, Peru en Guatemala.

BREAD & ROSES

bevat een verzameling woorden en beelden die op prachtige wijze de wereld van werkende vrouwen toont in een tijd van grote verandering. Met een selectie indrukwekkende foto's van toonaangevende en prijswinnende fotografen en begeleidende essays worden vijf thema's in beeld gebracht: duurzame voedselvoorziening, klimaatverandering, gedwongen migratie, sociale structuren en microkrediet.

ROSE STORIES | OXFAM Novib

